

Rijkshuisvesting

voor morgen

1 regio Noord

Penitentiaire Inrichting
Veenhuizen

Penitentiaire Inrichting
Hoogeveen

Penitentiaire Inrichting
Leeuwarden

Penitentiaire inrichting

dr. V.T. van Rossem

Norgerhaven en Esserheem

De penitentiaire inrichtingen Norgerhaven en Esserheem in Veenhuizen, tien kilometer ten westen van Assen, dateren beide uit de vorige eeuw. Norgerhaven werd gebouwd in de jaren 1823-1824, Esserheem kwam gereed in 1899. Veenhuizen was oorspronkelijk een dwangkolonie voor de opvang van bedelaars en landlopers. Deze categorie gedetineerden werd niet gestraft met strikte afzondering en cellulaire opsluiting maar met verplichte arbeid. Zo was het mogelijk om 3000 ha woeste grond in cultuur te brengen en te exploiteren. Omdat deze arbeid niet anders dan in gemeenschap verricht kon worden, waren Norgerhaven en Esserheem eigenlijk de eerste moderne gevangenissen in Nederland. De gedetineerden die overigens werden aangeduid als 'verpleegden', leidden een leven dat waarschijnlijk niet zo heel erg verschilde van het bestaan van de doorsnee landarbeider in de negentiende eeuw. Aanvankelijk, toen in Veenhuizen nog 'verpleegden' van beiderlei kunne verbleven, werd er zelfs elke maand een kind geboren - maar dat was uiteraard niet de bedoeling van de autoriteiten.

Pas na de Tweede Wereldoorlog zijn Norgerhaven en Esserheem langzamerhand aangepast aan de eisen die gesteld worden aan de moderne penitentiaire inrichting. De eerste ingrijpende verbouwing heeft plaats gevonden aan het eind van de jaren zestig. Toen werden de slaapzalen voor de gedetineerden vervangen door cellen. Deze zijn wat kleiner dan de tegenwoordige standaardcel, die 2,30 x 4,70 meter netto meet, maar ze hebben prachtige grote ramen.

Hierdoor wordt het gebrek aan binnenruimte ruimschoots gecompenseerd. Tussen 1986 en 1991 zijn Norgerhaven en Esserheem uitgebreid en geheel gerenoveerd.

Penitentiaire Inrichting *Penitentiary*
Esserheem

Meidoornlaan 38, Veenhuizen

- opdrachtgever *commissioned by*:
Rijksgebouwendienst Directie Noord
Government Building Agency,
Northern Directorate
- architect *architect*:
C. Kalfsbeek, Borger
- kunstenaars *artists*: Slomo Koren,
Tonneke Sengers, Pieter Engels
- aannemer *contractor*:
Bramer, Vriezenveen
- totale investeringskosten *total*
investment costs: 19.000.000 gld
- bruto vloeroppervlak *gross floor*
area: 14.700 m²
- uitbreiding aantal cellen *number*
of new cells: 96
- aantal cellen *number of cells*: 238
- ingebruikneming *occupation*: 1990

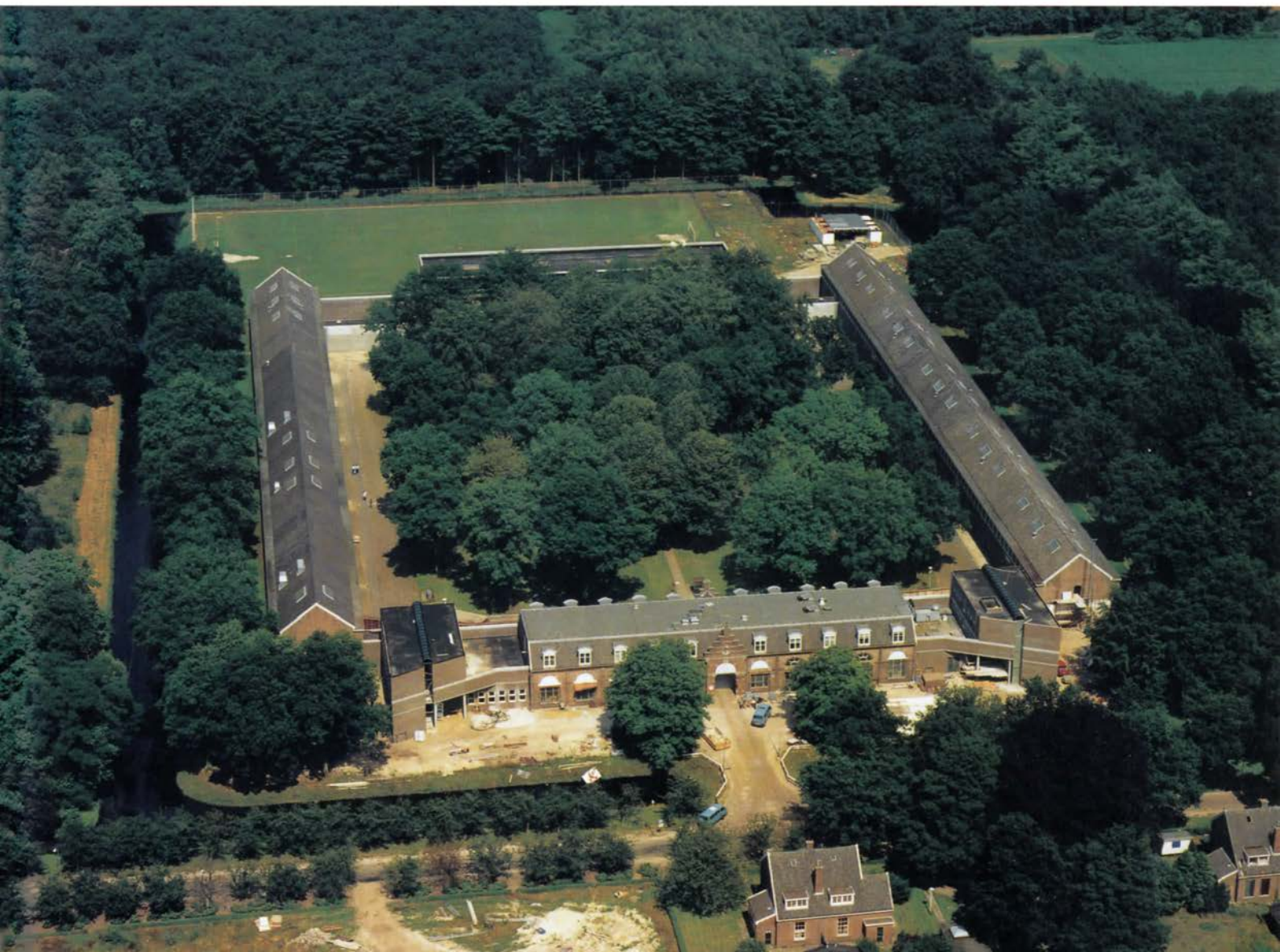
Penitentiaire Inrichting *Penitentiary*
Norgerhaven

Oude Asserstraat 20, Veenhuizen

- opdrachtgever *commissioned by*:
Rijksgebouwendienst Directie Noord
Government Building Agency,
Northern Directorate
- architect *architect*: Architekten-
buro Cor Kalfsbeek, Borger
- projectarchitect *project architect*:
C. Kalfsbeek
- interieurarchitect *interior architect*:
Sibylle Kalfsbeek
- kunstenaars *artists*: Adam Colton,
Slomo Koren, Pieter Engels
- aannemer *contractor*:
Benus-Nelissen Combinatie Noord,
Stadskanaal
- totale investeringskosten *total*
investment costs: 19.000.000 gld
- bruto vloeroppervlak *gross floor*
area: 14.700 m²
- uitbreiding aantal cellen *number*
of new cells: 96
- aantal cellen *number of cells*: 228
- ingebruikneming *occupation*: 1990

Penitentiary

Veenhuizen

Esserheem
doorsnede en opstanden
van de west- en zuidgevel
van de nieuwe woonafdeling
Esserheem
cross-section and elevation
of the west and south facade
of the new block

De architect, C. Kalfsbeek, is erin geslaagd om het oorspronkelijk karakter van beide negentiende-eeuwse inrichtingen geheel intact te laten. Dit was geen eenvoudige opgave omdat de sfeer in Veenhuizen wordt gekenmerkt door een zekere gemoedelijkheid die al snel verloren gaat bij ingrijpende modernisering. Anderzijds was de situering van de 96 nieuwe cellen geen probleem. Norgerhaven en Esserheem zijn gebouwd rond een grote binnenplaats die honderd meter breed en 150 meter lang is. In het voorgebouw wordt het in- en uitgaande verkeer geregeld, en in de twee lange zijvleugels zijn de gedetineerden ondergebracht. De resterende zijde van de rechthoek werd afgesloten door een muur en het lag natuurlijk voor de hand om deze muur te vervangen door een blok met cellen. Om tegemoet te komen aan de huishoudelijke consequenties die de bijna honderd extra gedetineerden met zich meebrengen, hebben de kleine hoekpaviljoens tussen het voorgebouw en de zijvleugels plaats moeten maken voor nieuwbouw.

Hoewel beide nieuwe hoekpaviljoens onmiskenbaar in het Post-Moderne tijdperk zijn ontworpen, komt het oude voorgebouw als historisch gegeven goed tot zijn recht. Het pretentieloze historicisme van de negentiende-eeuwse façade krijgt zelfs extra glans door de symmetrische opzet en het uiterst ingetogen karakter van de flankerende nieuwbouw. De zolder van het voorgebouw, die voorheen niet gebruikt werd, herbergt nu de nieuwe bezoekafdeling. De zichtbare houten kapconstructie en de oude zolderramen herinneren aan de geschiedenis van het gebouw, en zo ontstaat een omgeving voor het bezoek die bijna huiselijk genoemd kan worden. De keuken op de begane grond is aangepast aan de eisen des tijds maar ook hier is de negentiende eeuw nog uitdrukkelijk present in de vorm van zes slanke gietijzeren kolommen en een plafond dat op ontwapenende wijze laat zien hoe het door onze voorouders geconstrueerd is. De architect heeft dus werkelijk strijd geleverd om in Norgerhaven en Esserheem zoveel mogelijk te behouden.

In de lange vleugels is weinig veranderd. Het achterstallige onderhoud is weggewerkt en de cellen zijn voorzien van een wc en een wastafel. Er zijn zes afdelingen met elk 24 cellen die op de eerste verdieping zijn gesitueerd. De woonkamer op de begane grond is bereikbaar via een hardstenen trap, die met zijn wat uitgesleten treden een monument vormt voor de verpleegden en gedetineerden van weleer.

De indeling van de reeds bestaande afdelingen is in het nieuwe cellenblok voor zover mogelijk gehandhaafd: vier woonkamers op de begane grond en daarboven cellen. Met twee reeksen van 48 cellen op een

Penitentiary Veenhuizen **Norgerhaven and Esserheem**

The Norgerhaven and Esserheem Penitentiaries in Veenhuizen, ten kilometers west of Assen, both date from the nineteenth century. Each complex originally consisted of an administrative building located in the front and two long side wings housing the prisoners. The fourth side of the prison yard was enclosed by a wall.

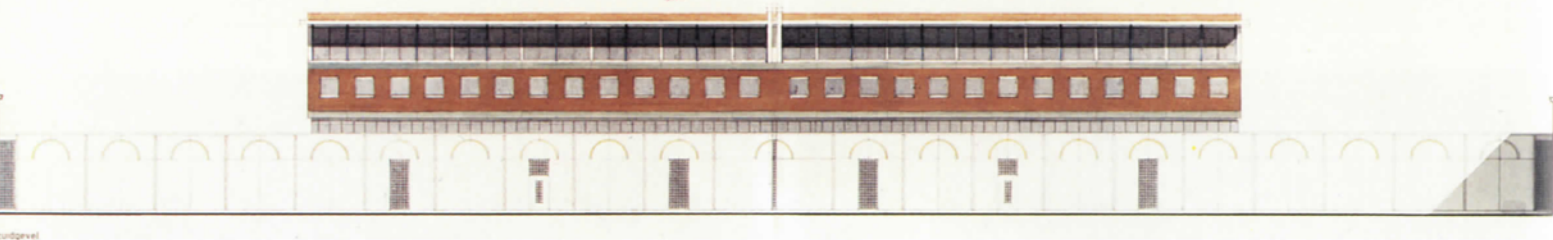
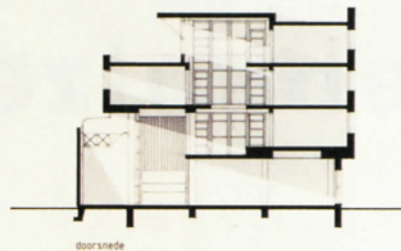
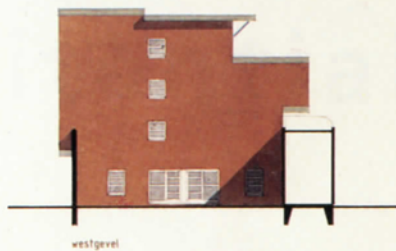
From 1986 to 1991, both institutions were expanded and completely renovated by architect C. Kalfsbeek. In order to prepare for the domestic consequences of nearly one hundred extra inmates, the small corner pavilions between the front building and side wings were replaced by new construction containing modern laundry and administrative facilities. The attic of the building in front now accommodates the new visiting area. The wooden roof construction and old attic windows lend a pleasant character to this space. The kitchen at ground-floor level has been adapted to contemporary needs, but here, too, the nineteenth century is still present in the form of six slender cast-iron columns supporting a charming ceiling. This is renovation of the highest quality.

Little has changed within the long wings. The overdue maintenance has been done and the cells provided with toilets and washbowls. There are six units on the second floor, with 24

Esserheem
het raam van een van de oude cellen
Esserheem
window of one of the old cells

Sibylle Kalfsbeek

Arkema / Forsten

Esserheem

de gerenoveerde keuken in het oude poortgebouw

Esserheem

renovated kitchen in the old gate building

foto vorige pagina:

Penitentiare Inrichting Esserheem.

Op de voorgrond het oude poortgebouw met de flankerende nieuwbouw; daarachter beide lange vleugels met de oude cellen. Op de achtergrond en grotendeels verborgen achter de bomen op de binnenplaats de nieuwe woonafdeling met 96 cellen. Daarachter het voetbalveld dat geschikt is voor KNVB-competitiewedstrijden.

Esserheem Penitentiary

The old gate building in the foreground is flanked by the new building; behind it are the wings with old cells. In the background, largely concealed by the trees in the prison yard, lies the new block containing 96 cells. Behind this is the soccer field, which meets official competition regulations.

cells each. The living room at ground level can be reached by a bluestone stairway. The old cells are rather small, but they have large, beautiful windows.

The new block, with 96 cells, is located at the spot where the enclosing wall formerly stood.

The layout of the existing units was retained as much as possible: four living rooms at ground level and cells above them. To prevent the building from becoming too wide, the cells are distributed over three levels.

On the side facing the yard, there are cells on the third story only, the second story accommodates the showers, and the fourth story is open, with large windows facing south. This provides for exceptionally fine light in the cellblock; glass partitions separating the units lend a spacious appearance to the whole. Because the prison yard, with its lofty old trees, is also used for all traffic between units, Norgerhaven and Esserheem possess a very special atmosphere, appreciated by inmates and personnel alike.

rij zou het gebouw te breed zijn geworden. Daarom zijn de cellen gespreid over drie lagen die onderling zijn verbonden door vier stalen trappen. Aan de zijde van de binnenplaats liggen echter alleen cellen op de tweede verdieping, op de eerste verdieping bevinden zich de douches, en de derde verdieping is een 'vide' met grote ramen op het zuiden. Zodoende wordt het cellenblok bijzonder fraai verlicht. Doordat ook de scheidingswanden tussen de afdelingen grotendeels van glas zijn, ontstaat visueel een ruimtelijk geheel waarin iedere nuancering van het zonlicht gezien en beleefd kan worden. Het gecombineerde gebruik van een staalconstructie en dragende baksteen muren op de verdiepingen verwijst naar de bouwtechniek van de bestaande bebouwing, maar met enkele kolommen op de begane grond en de eerste verdieping is duidelijk gemaakt dat ook gewapend beton, het bouw materiaal van de twintigste eeuw, soms heel handig is.

In alle grote gebouwen vormen de interne verbindingen een complex logistiek probleem. Wanneer niet wordt gekozen voor verticaal verkeer met liften, zijn lange gangen vereist die architectonisch een uiterst problematisch gegeven vormen. In Norgerhaven en Esserheem is gekozen voor een oplossing die even simpel als doeltreffend is: al het interne verkeer voert via de binnenplaats. Dit lijkt op het eerste gezicht wat spartaans, maar het biedt de gedetineerden telkens de gelegenheid om een blik te slaan op de vrije hemel. De binnenplaats is bovendien zo groot, anderhalve hectare, dat men zich hier even kan onttrekken aan de collectieve druk van het leven in een penitentiare inrichting. Mede door de hoogopgaande oude bomen dringt de associatie met de brinkdorpen in de directe omgeving zich op. In de zomer mogen de gedetineerden hier tot negen uur 's avonds verblijven - een meer humane voltrekking van het strafrecht is moeilijk denkbaar.

Rond Esserheem en Norgerhaven staat een penitentiair hekwerk, speciaal voor Justitie ontwikkeld door Heras Hekwerk. Bovendien worden deze complexen omringd door een gracht. Het hek bestaat uit drie delen: een gelaste staal-mat, een brede strook penitentiair gaas en daarboven een naar binnen hellende bespanning van prikkeldraad. Penitentiair gaas is harmonikagaas met een maas-wijdte die te gering is voor houvast zoekende vingers; verder is het uiterst flexibel tussen de afspanpunten zodat ook behendig voetenwerk bij een eventuele beklimming is uitgesloten. De kleur van het hek is aangepast aan de omgeving. Voor de liefhebbers van ouderwets functionalisme een lust voor het oog.

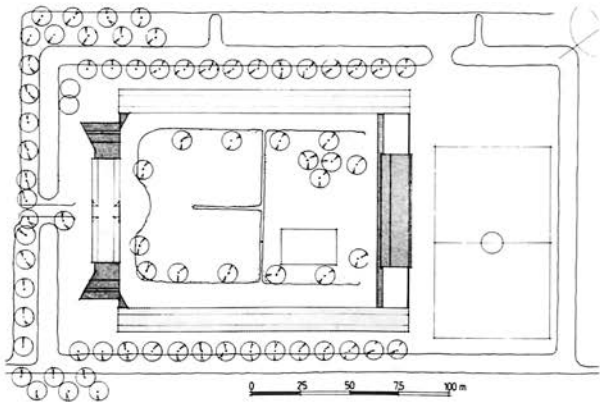
Esserheem and Norgerhaven are surrounded by a penitentiary fence especially developed for the Department of Justice by the Heras Fence company. These complexes are also surrounded by a moat. The fence consists of three parts: a welded steel mat, a broad strip of penitentiary wire gauze and an angled span of barbed wire above that. Penitentiary wire gauze is chain link mesh too fine for grasping fingers to grip and too flexible for feet to find a stable hold. The color of the fence conforms to the surroundings. A feast for the eyes of those fond of old fashioned functionalism.

Sjoelie Kaltsbeek

Esserheem
de nieuwe woon-
afdeling,
tweede verdieping
zuidzijde
Esserheem
new block,
second floor,
south facade

Esserheem - situatieschetsen
Esserheem - situation

Esserheem
de corridor op de begane grond
die de verbinding vormt tussen
de nieuwe en de oude
woonafdelingen
Esserheem
corridor on the ground floor
which forms the connection
between the new and
the old cell blocks

Sjoelie Kaltsbeek